РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ
САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВPSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL SUPPORT
OF SELF-ESTEEM FORMING OF PRIMARY SCHOOL AGE

У статті досліджено процес формування самооцінки молодших школярів. Приділено увагу науковим підходам щодо розуміння феномену психолого-педагогічного супроводу. Акцентовано увагу на поняттях «супровід» та «психолого-педагогічний супровід». Теоретичне обґрунтування проблеми дозволило визначити особливості психолого-педагогічного супроводу, а також визначити його психологічні та педагогічні складники. У статті обґрунтовано модель психолого-педагогічного супроводу формування адекватної самооцінки молодших школярів. Основною метою психолого-педагогічного супроводу є створення сприятливих умов для оптимізації системної детермінації формування адекватної самооцінки молодших школярів. Показано, що складниками психолого-педагогічного супроводу є процеси психологічної та педагогічної підтримки, допомоги з боку педагогів і психологів. У статті представлений основний зміст психолого-педагогічного супроводу формування адекватної самооцінки молодших школярів. Визначено етапи, форми та методи психолого-педагогічного супроводу формування самооцінки молодших школярів. Визначено пріоритетні напрями та принципи психолого-педагогічного супроводу формування самооцінки молодших школярів. Розкрито роль психолого-педагогічного супроводу в розвитку самооцінки молодших школярів.

У статті проаналізовано сутність понять: «самооцінка», «молодші школярі», «формування самооцінки молодших школярів», «супровід», «психологічний супровід», «педагогічний супровід», «психолого-педагогічний супровід».

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми психолого-педагогічного супроводу формування адекватної самооцінки молодших школярів. Подальші перспективи дослідження орієнтовані на визначення психолого-педагогічних умов і розроблення тренінгової програми, комплексу методик і ефективних прийомів формування адекватної самооцінки молодших школярів, що, у свою чергу, забезпечать створення сприятливого соціально-психологічного середовища в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: самооцінка, молодші школярі, формування самооцінки молодших школярів, супровід, психологічний супровід,

педагогічний супровід, психолого-педагогічний супровід.

The article studies the process of self-esteem forming of primary school pupils. The emphasis is put on scientific approaches to understanding the phenomenon of the psychological-pedagogical support. Special attention has been paid to the concepts of "support" and "psychological-pedagogical support". The theoretical substantiation of the problem has allowed defining the essence of the concept of psychological-pedagogical support and on this basis to reveal the peculiarities of psychological-pedagogical support.

In the article we grounded the model of the psychological-pedagogical support of self-esteem forming of primary school age. The main of the psychological-pedagogical support is creation of favorable conditions for optimization of system determination of self-esteem forming of primary school age. It has been shown that the processes of psychological and pedagogical assistance from supporting pedagogical staff are the components of psychological-pedagogical support of self-esteem forming of primary school age. The article presents the basic content of the psychological-pedagogical support of self-esteem forming of primary school age. The leading as well as stages, forms and methods of psychological-pedagogical support of self-esteem forming of primary school age. The priority directions and principles of the psychological-pedagogical support of self-esteem forming of primary school age. Revealed the role of support in the development of self-esteem of primary school age.

In the article the research analyses the essence and the correlation of the fundamental concepts of the investigation: "self-esteem", "junior schoolboy", "self-esteem forming of primary school age", "support", "psychological support", "pedagogical support", "psychological-pedagogical support".

The conducted research does not exhaust all aspects of the problem of psychological and pedagogical support of the psychological-pedagogical support of self-esteem forming of primary school age. The further research will be focused on the psychological and pedagogical conditions and a training program, a set of techniques and effective methods of self-esteem forming of primary school pupils.

Key words: self-esteem, junior schoolboy, self-esteem forming of primary school age, support, psychological support, pedagogical support, psychological-pedagogical support.

УДК 37.036: 378.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-1-1>

Варгата О.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного
університету

Кулешова О.В.,

канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного
університету

Міхеєва Л.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Стратегічною метою освіти стає загальнокультурний, пізнавальний і особистісний розвиток учнів, що забезпечує формування загальних компетентностей, зокрема такої ключової компетенції,

як уміння вчитися, здатність до саморозвитку та самовдосконалення. Система професійної діяльності психолога та педагога повинна бути спрямована на створення психолого-педагогічних умов для повноцінного психічного розвитку й успішного

навчання дитини в конкретному освітньому середовищі та впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу щодо формування самооцінки особистості молодшого школяра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Психолого-педагогічний аспект самооцінки, представлений у працях багатьох дослідників, зокрема: Б. Ананьєва, І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, С. Гончаренка, М. Заміщак, А. Захарової, Г. Костюка, А. Леонтьєва, А. Липкіної, С. Максименка, Л. Подоляк, М. Савчина, В. Століна, М. Фіцулі й ін.

Питання психолого-педагогічного супроводу досліджували такі сучасні вітчизняні та закордонні науковці, як: Є. Афанасьєв, Г. Бардієр, М. Бітянова, Є. Козакова, І. Ромазан, Т. Череднікова, Т. Чіркова, Н. Васильєва, А. Колупаєва, О. Львова, О. Матвєєва, Ю. Найда, С. Щепіна й ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У контексті психологічної готовності дитини до школи є становлення адекватної самооцінки, яке можливе за умови розробки та впровадження психолого-педагогічного супроводу щодо її формування.

Мета статті – узагальнити результати наукових досліджень щодо психолого-педагогічного супроводу й обґрунтувати психолого-педагогічний супровід формування адекватної самооцінки молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психолого-педагогічній науці під поняттям «супровід» розуміється система професійної діяльності психолога та педагога, спрямована на створення спеціальних умов для повноцінного розвитку й успішного навчання дитини в конкретному освітньому середовищі.

Аналіз інших трактувань психологічного супроводу в дослідженнях різних авторів показав таке їхнє бачення:

– психологічний супровід як система професійної діяльності психолога, спрямована на усвідомлення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психологічного розвитку дитини [1];

– психологічний супровід як позиція психолога щодо суб'єктів взаємодії, де основними принципами роботи є включення, участь, забезпечення [3].

За результатами досліджень науковців психолого-педагогічний супровід – це: по-перше, один із видів цілісної і комплексної системи соціальної підтримки та психолого-педагогічної допомоги, що здійснюється в межах діяльності соціально-психологічних і психолого-педагогічних служб; по-друге, інтегративна технологія, змістом якої є створення умов для відновлення потенціалу розвитку та саморозвитку особистості, у результаті – ефективне виконання людиною своїх основних функцій; по-третє, процес особливого виду стосунків між особами, які надають супровід, та тими, хто потребує допомоги [2].

Психолого-педагогічний супровід включає в себе профілактику, діагностику (індивідуальну і групову), консультування (індивідуальне і групове); розвивальну роботу (індивідуальну і групову); корекційну роботу (індивідуальну і групову); психологічну просвіту і навчання: формування психологічної культури, розвиток психолого-педагогічної компетенції учнів, педагогів, батьків щодо формування адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Модель психолого-педагогічного супроводу включає такі етапи:

Перший етап – початковий, адміністрація навчального закладу забезпечує нормативно-правові, матеріально-технічні, навчально-методичні, соціально-психологічні й інші умови, необхідні для організації процесу супроводу.

Другий етап – психолого-педагогічна діагностика, на якому психологічна діагностика передуює педагогічній (підбір методик, тестів).

Під час третього етапу – корекційного – відбувається корекційна робота відповідно до виявлених проблем (розробка психокорекційних і розвивальних програм).

Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу щодо формування адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку вбачаємо:

– забезпечення психолого-дидактичних умов щодо формування адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного;

– формування психологічної компетентності педагогів, батьків і учнів щодо розвитку адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку;

– попередження і корекція заниженої та завищеної самооцінки дітей молодшого шкільного віку;

– створення сприятливого психолого-педагогічного середовища для формування адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Компетентність учителя щодо формування адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку:

1) реалізація компонентів розвитку адекватної самооцінки;

2) створення у класі атмосфери психологічного комфорту і підтримки;

3) забезпечення позитивного емоційного фону;

4) оцінювання конкретної роботи, а не особистості;

5) орієнтація учнів на індивідуальні досягнення;

6) заохочення до підвищення успішності.

Компетентність учителя щодо формування адекватної самооцінки дітей молодшого шкільного віку має забезпечити такі актуальні потреби дитини:

1. Взаємодія молодших учнів з учителем на принципах демократичності та гуманізації спілкування передбачає схвалення, підтримку кожного учня, важливо щоб учитель звертався особисто,

називаючи на ім'я, а не за прізвиськом, щоби виділяв це голосом, поглядом, жестом.

2. Прагнення педагога зрозуміти труднощі і проблеми учнів, доброзичливе ставлення до думки кожного учня знищують перешкоди на шляху продуктивного навчання.

3. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату, турбота про емоційне благополуччя дитини не знецінюють такі найнеобхідніші умови навчального спілкування, як довільність дій, зосередженість уваги, вольові зусилля для досягнення найкращих результатів.

4. Звертати увагу на особисті якості учня, зокрема, почуття самоповаги, самооцінка, рівень домагань тощо підсвідомо впливають на поведінку і діяльність молодшого школяра, його успішність.

5. Індивідуальний підхід до дитини підтримує її душевну рівновагу, яка необхідна для плідної роботи, бадьорого настрою, відчуття повноти життя.

6. Створювати ситуації успіху, щоб усі його вихованці відчували радість досягнення успіху, почуття гідності, усвідомлювали свої можливості, вірили в себе.

7. Керівництво вчителем навчальним процесом на засадах особистісно зорієнтованого навчання та на засадах співробітництва й навчальної взаємодії.

Ціннісні орієнтації педагога щодо формування самооцінки молодших школярів:

1) ставлення до педагогічної діяльності як до покликання, місії; мотиваційна спрямованість учителя не тільки на предмет, який він викладає, а передусім на дитину;

2) педагогічний оптимізм, за якого культивуються довіра і повага до дітей, упевненість у їхніх здібностях і можливостях, у тому, що кожен із них рівноправний з учителем;

3) емпатичне ставлення до учнів, що вимагає прагнення й уміння відчувати іншого, як самого себе, ставати на його позицію, розуміти внутрішній світ дитини, відчувати і сприймати її проблеми, переживання;

4) діалогізм як бажання і вміння слухати і чути дитину, здатність викладати навчальний матеріал як відповідь на запитання, що виникають у дітей, іти не із предметом до учня, а з учнем до предмета;

5) співпраця як настанова на взаємодію з учнем (а не вплив на нього), у процесі спільної діяльності і спілкування, прагнення і вміння забезпечити дітям позицію співавторів навчального процесу, які разом з учителем беруть участь у постановці мети уроку, виборі засобів її досягнення, в аналізі результатів.

Компетентність психолога щодо формування адекватної самооцінки молодших школярів:

1) за допомогою спеціальних методик треба простежувати рівень самооцінки школяра кожні півроку, варто зауважити, що результати більш

правильні й об'єктивні, якщо зрізи самооцінки роблять у різних умовах (умовах успіху чи неуспіху) різними методиками для того, щоб зіставити й узагальнити ці результати;

2) у разі заниженої самооцінки можна використовувати такі прийоми: періодично організовувати успіхи школяра; під час розробки програми самовдосконалення суворо дотримуватися принципу поступовості; уникати критики і вислуховування незадоволення в разі невдачі в досягненні поставленої етапної мети; не залучати школяра у змагання з товаришами, особливо з більш сильними;

3) у разі завищеної самооцінки доцільно використати інші прийоми: під час перевірки досягнутого учнем рівня самовдосконалення пропонувати змагання з більш сильними учнями; від самого початку ставити перед ним складні завдання; обґрунтовано оцінити досягнення позитивного результату; не порівнювати його досягнення з досягненнями слабких учнів;

4) психологу слід допомогти школярам у формуванні реалістичної самооцінки, яка характеризується тим, що діти непогано знають свої особливості; водночас вони бачать їх не лише в окремих, сьогоденних ситуаціях, це вже досить узагальнені знання; діти добре знають свої можливості, тому можуть прогнозувати свої дії – що буде, що ні; діти знають причини своїх невдач, відносять їх на рахунок своїх власних недоліків; їм не властива категорична самовпевненість;

5) коли реалістичних самооцінок стає менше, щодо знання про себе вони все частіше відтворюють думку оточення, стають менш самостійними; в основу визначення й оцінки власних якостей покладені конкретні факти, окремі випадки, а перелік цих якостей бідний; ці діти недостатньо розуміють свої здібності і можливості, тому частіше помиляються у прогнозуванні; причини своїх невдач вони часто бачать у негативних обставинах; їхні самооцінні судження більш категоричні, ніж у дітей першої групи, вони менше схильні до сумнівів і роздумів щодо цього;

6) коли самооцінка переважно неадекватна, необхідно знати, що водночас молодшому школяру завжди хочеться оцінити себе вище; навіть конкретних, хоч і одиничних фактів на підтвердження самооцінки він привести не може; загалом реальна самооцінка таких дітей низька через те, що вони щодня чують із вуст учителя чи батьків; накопичення тільки негативного досвіду зовнішніх оцінок призводить таких дітей до абсолютної затурканості: вони не вважають себе здатними ні на що позитивне; водночас причину своїх невдач вони бачать лише у збігові обставин;

7) психологу необхідно навчити дітей аналізувати свої вчинки і стосунки, ставити перед собою питання і відповідати на них, навчити їх бачити, у яких ситуаціях проявляються дружні стосунки

інших людей і власні, оцінювати ці якості, урегульовувати конфлікти, робити самостійний моральний вибір;

8) одним зі шляхів формування в молодших школярів оптимального способу самооцінювання є співробітництво з дорослими, аналіз і спільне обговорення змістовних сторін діяльності.

Висновки. Концептуальні засади психолого-педагогічного супроводу в роботі психолога мають забезпечити умови для психологічного благополуччя та повноцінного психічного й соціального розвитку молодшого школяра. Крім того, розроблений нами психолого-педагогічний супровід передбачає своєчасне виявлення труднощів та можливих психологічних проблем у розвитку самооцінки дитини, визначення умов та засобів їх корекції та профілактики.

Перспективи подальших досліджень орієнтовані на визначення психолого-педагогічних умов

та розробку тренінгової програми, комплексу методик і ефективних прийомів формування адекватної самооцінки молодших школярів, що, у свою чергу, забезпечать створення сприятливого соціально-психологічного середовища в навчально-виховному процесі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Битянова Н. Психология личностного роста : практическое пособие по проведению тренингов личностного роста психологов, педагогов, социальных работников. Москва : Международная педагогическая академия, 1995. 67 с.

2. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Л. Даниленко. Київ, 2007. С. 128.

3. Чиркова Т. Психологическая служба в детском саду. Москва : Педагогическое общество России, 2000. 224 с.